

УДК 159.923.38

Ольга Лозова

ORCID iD 0000-0002-3549-195X

доктор психологічних наук, професор,
завідувач кафедри практичної психології,
Київський університет імені Бориса Грінченка,
бул. І. Шамо, буд 18/2, 02154 м. Київ, Україна
o.lozova@kubg.edu.ua

ПСИХОСЕМАНТИКА ЛІДЕРСТВА У БУДЕННІЙ СВІДОМОСТІ СТУДЕНТІВ

У статті розкрито психосемантичний зміст лідерства в буденній свідомості студентів. Отримано дані на підтвердження валідності факторів сила та активність для атрибуції лідерських ознак об'єкта. Емпірично проаналізовано знаковість лідерства в семантичному полі поняття «Я» студентів. Застосовано метод вільного асоціативного експерименту з процедурою семантико-семіотичного аналізу шляхом виявлення семантичних гнізд та метод семантичного диференціала. У семантиці поняття «Я» констатовано такі індикатори лідерства: сміливість, енергійність, мужність, вільність, благородність, міць, чесність, могутність, досвідченість, доброта, відкритість. Констатовано індикатори лідерства у структурі факторів семантизації «Я». Попри це, семантика лідерства у свідомості студентів не утворює окремого фактора. Зроблено висновок, що власне «Я» студентів реалізується в соціально-діяльній онтологічній пласті життя. При цьому воно відбивається переважно не в лідерських, а в гедоністичних компонентах свідомості молоді людини.

Ключові слова: буденна свідомість; лідерство; психосемантика; студенти; «Я».

Вступ. Психосемантичний підхід є найактуальнішою методологічною платформою для досліджень репрезентації світу в масовій та індивідуальній буденній свідомості. Стосовно концепту «лідерство» психосемантика дозволяє оцінювати не стільки його значення як знання про типові лідерські якості, поведінкові прояви тощо (Polston-Murdoch, 2013), але й оцінювати переважно конотативне значення, пов'язане з особистісним смислом, соціальними настановами, стереотипами та іншими емоційно забарвленими, слабо структурованими та слабо усвідомлюваними формами узагальнення цього поняття (Шмелёв, 2000; Fodor, 1989).

Аналіз наукових праць, присвячених проблемі, показав контекстну зв'язаність понять «лідерство» і «студентство» у сфері соціального становлення та професійного розвитку особистості (Alimbekova, Asylbekova, & Karimova, 2016; Gabriel, 2012). У психосемантичному підході з використанням методу семантичного диференціала, особистісних конструктів та множинної ідентифікації переважно досліджувалося сприйняття студентами політичних лідерів (Петренко, Гладких, и Митина, 2016; Тепляков, 2002; Sobkin, & Mnatsakanyan, 2015).

У класичних досліджах Ч. Осгуда (Ch. Osgood) (1952) будувався семантичний простір на базі шкалованих понять найрізноманітніших поняттєвих класів, в результаті чого було виділено три основні фактори, інтерпретованих як оцінка, сила та активність. Логічно, що фактори сила та активність є факторами, найтипівішими для атрибуції «лідерської» семантики об'єкта.

Передісторія наукової проблеми. В наших попередніх дослідженнях (Лозова, 2007–2014) було отримано підтвердження того, що в етнічній свідомості людини значення-індикатори *могутній, розумний, енергійний, гордий* сукупно відбивають такі якості об'єкта, як його *активність* (енергійний – млявий; рухливий – інертний та ін.) та *сила* (могутній – безсилий; великий – маленький; молодий – старий та ін.).

Зокрема, за даними семантичної диференціації, така якість лідера як *енергійність* включена у семантичні поля як етнорелевантних конкретних понять: *батько* (0,894), *жінка* (0,830), *дитина* (0,746), *друг* (0,649), *дім* (0,547), так і в семантичні поля етнорелевантних абстрактних понять: *любов* (0,862), *державна* (0,826), *тісня* (0,811), *свобода* (0,766), *мова* (0,739), *релігія* (0,722), *життя* (0,615), *душа* (0,562), *нація* (0,517).

В асоціативних полях досліджуваних зазначена тенденція найвиразніше проглядається стосовно категорій «маскулінного» ряду, а саме: серед асоціатів до поняття *чоловік* у семантичному гнізді «*статусне*» – *голова* (13), *хазяїн* (12), у семантичному гнізді «*атрибутивне*» – *сильний* (11), *мужність* (7), *розумний* (6), *упевненість* (2), *войовничість*, *воля*, *витривалість*, *гордість*, *освічений*, *самовпевненість* (1); у семантичному гнізді «*інструментальне*» – *охоронець* (9), *годувальник* (3); серед асоціатів до поняття *народ* у семантичному гнізді «*субстантивно-метафоричне*» – *волевиявлення*, *воля*.

Поряд із тим, у семантиці окремих вагомих етнорелевантних понять було виявлено амбівалентність

знаковості лідерства. Так, семантичне поле поняття *ми*, поряд з індикаторами лідерства *благородний* (0,874), *чесний* (0,791), *правильний* (0,772), *сміливий* (0,723), *мужній* (0,665), *міцний* (0,656), *дружній* (0,636) і *могутній* (0,604), містить в собі семантику відсутності *енергійності* (-0,540). Аналогічним чином семантика поняття *Україна* сполучає в собі поряд із позитивними значеннями індикаторів лідерства *сміливий* (0,842), *розумний* (0,815), *міцний* (0,783), *правильний* (0,770), *добрий* (0,768), *дружній* (0,736), *досвідчений* (0,664) – негативний індикатор *енергійності* (-0,696). Найменш «лідерськими» якостями буденна свідомість наділяє поняття *земля*: поряд із цілком очікуваними позитивними характеристиками тут було спостережено виразний протилежний полюс шкал, наприклад, *відкритий* (-0,686), *енергійний* (-0,667), *сміливий* (-0,639), *правильний* (-0,522), *зрозумілий* (-0,515).

Концептуальний базис дослідження. В авторській концепції психосемантичної структури етнічної свідомості було потрактовано отримані результати емпіричного дослідження в гештальт-контекстній парадигмі (Лозова, 2011). Етнічний гештальт-контекст розглядається нами як психологічна ситуація, в якій характер кожного елемента (знака) визначається його позицією й роллю в складі цілого (етнічної свідомості). Доведено факт існування етнічного контексту гештальта і його вирішальної ролі у формуванні етнічного образу світу. Поряд з тим показано, що паралельно з етнічним гештальт-контекстом буденна свідомість детермінується і соціокультурними гештальт-контекстами, що доводить вагомість формувального впливу на буденну свідомість об'єктів соціокультурного походження (Лозова, 2011).

Емпірично було констатовано, що індикатори лідерства побутують як в етнокультурному, так і в соціокультурному гештальт-контекстах суб'єктивного досвіду етносу. Крім того, на статистично достовірній базі (98 виявлених факторів) зроблено висновок, що семантика лідерства переважає в найбільш продуктивному шарі етнічного образу світу – в перцептивному, який вбирає в себе знання про простір, час, значення, смисли, в тому числі, про тіло самого суб'єкта та його характерологічні риси (Лозова, 2014). Цей фактаж припустив зробити методологічну екстраполяцію отриманих узагальнень зі сфери етнічної свідомості у сферу буденної масової свідомості сучасної людини.

Мета статті полягає в розкритті психосемантичного змісту лідерства в буденній свідомості студентів засобом самозвіту. Експериментальним завданням став аналіз семантики лідерства в семантичному полі поняття «Я».

Методична база психосемантичного експерименту. Було задіяно метод вільного асоціативного експерименту та метод семантичного диференціала, модифікований відповідно до мети дослідження. Першою методичною процедурою, застосованою

в експерименті, став асоціативний експеримент, який проводився відповідно до стандартної для подібних досліджень інструкції. Досліджуваним пропонувався вербальний стимул «Я», на який вони повинні були відреагувати в писемній формі асоціаціями, що безпосередньо виникали в них у зв'язку з названим словом. При впорядкуванні матеріалу з кожного бланка відбиралися перші п'ять й останні три асоціати та впорядковувалися за критерієм частотності. Асоціативні ряди підлягали семантико-семіотичному аналізу методом виявлення семантичних гнізд.

Другою методичною процедурою стало застосування семантичного диференціала, що належить до методів експериментальної психосемантики і є одним зі способів побудови суб'єктивних семантичних просторів. Метод спрямований на виявлення співвідношення та взаємодії значень і смислів, дослідження смислових зв'язків між об'єктами і являє собою комбінацію методу контрольованих асоціацій та процедур шкалування (Urbánek, 2002). Поняття «Я» оцінювалося за низкою біполярних градуальних шкал, полюси яких було задано за допомогою вербальних антонімічних пар. За окремими шкалами виявлялися кореляційні зв'язки між суб'єктивними самооцінками. В подальшому за допомогою факторного аналізу методом головних компонент було виділено пучки таких високорелюючих шкал і згруповано їх у фактори (0). При цьому рівень статистичної значущості факторів для даної вибірки встановлений у показниках не нижче 6 %, а статистичної значущості шкал – 0,50. У результаті виконання процедури факторного аналізу на підставі значень факторних навантажень статистично значущим факторам давалися тлумачення. У такий спосіб значення великої кількості змінних переводилися у значення невеликої кількості факторів.

У психосемантичному експерименті взяли участь 194 київських студенти (116 дівчат і 78 юнаків). Вікова дистанція між учасниками склала 8 років (від 18,5 до 26 років), середній вік досліджуваних – 20,1 року.

Результати та їх обговорення. Отже, сучасний студент визначає себе в понятті «Я» (індивідуальна буденна свідомість) таким чином.

Я «статусне»: *людина* (16), *особистість* (17), *студент* (ка) (14), *дівчина* (5), *веселий* (2), *розумний* (2), *жінка* (2), *мама* (2), *дочка* (2), *індивідуальність* (3), *подруга* (2), *сестра* (2), *громадянин*, *дочка*, *друг*, *індивід*, *киянка*, *чоловік*, *найменша в сім'ї*, *батько*, *перекладач*, *викладач*, *працівник*, *фахівець*, *син*, *українець*, *учитель*, *художник*, *член сім'ї*.

Я «атрибутивне»: *гарна* (3), *люблю* (3), *чесний* (2), *безтурботна*, *біленька*, *високий*, *інша*, *єдина*, *краще всіх*, *улюблена*, *любляча*, *малоосвічена*, *мрійливий*, *молодий*, *червоний светр*, *незалежна*, *обережна*, *нудний*, *кмітлива*, *щаслива*, *товста*, *працьовитий*, *хобі*, *гарна*, *хочу знайти роботу*.

Я «рефлексивне»: *мислю (2), одна (2), один (2), своє (2), альтер-его, занепокоєння, все що в мене в голові, живу, маю власні смаки й прагнення, добро, доброта, можу все, нерозуміння, непевність, нічий, вирішую, різне, те, що є, прагну, існую, самота, розум, ціле, мета, чистота, егоцентризм, я-твоя.*

Я «субстантивно-метафоричне»: *дім, загадка, зірка, кішка, море, відкрита книга, пошук, проблема, сім'я, таємниця, тепло, ти, він, вона, разом – дружна сім'я, яблуко.*

Як свідчать дані, прямої індикації лідерства в отриманих асоціатах не спостерігається. Опосе-

редковано про лідерський потенціал «Я» могли би свідчити асоціати *«особистість, фахівець, чесний, незалежна, краще всіх, кмітлива, працьовитий, маю власні смаки й прагнення, можу все»*. Однак висновок про те, що ці якості суб'єктивно пов'язані саме з семантикою лідерства, не дозволяє зробити їх семантична неоднозначність і статистична незначущість.

Показники факторів семантичного простору поняття «Я» наведено у таблиці 1.

Таблиця 1.

Факторне відображення семантичного простору поняття «Я» в буденній свідомості студентів

Шкали	Фактор 1	Фактор 2	Фактор 3	Фактор 4
Дружній	0,262	0,049	-0,420	-0,553
Великий	0,344	-0,307	-0,386	-0,134
Веселий	0,873	0,160	0,071	0,286
Сміливий	0,828	-0,161	-0,147	0,147
Добрий	0,592	-0,271	-0,378	-0,006
Рідний	0,567	-0,397	0,022	-0,341
Щасливий	0,821	0,025	0,187	0,117
Мужній	0,816	-0,009	-0,140	0,140
Чесний	0,690	-0,546	-0,136	0,186
Вільний	0,803	-0,204	0,032	0,179
Розумний	0,313	0,014	-0,701	0,129
Досвідчений	0,596	0,426	-0,006	0,130
Молодий	0,650	0,435	0,236	-0,170
Єдиний	0,786	0,043	0,179	0,358
Міцний	0,699	0,327	-0,166	-0,222
Відкритий	0,533	0,019	-0,648	0,111
Приємний	0,739	-0,265	0,025	-0,305
Гордий	0,218	0,688	-0,091	0,128
Самобутній	0,267	0,660	-0,036	0,195
Могутній	0,606	0,150	-0,151	-0,400
Благородний	0,719	-0,068	-0,009	0,501
Енергійний	0,512	0,529	-0,044	-0,344
Близький	0,331	-0,078	0,268	-0,289
Простий	0,500	-0,301	0,266	0,167
Красивий	0,740	0,107	0,127	-0,186
Природний	0,839	0,067	0,168	-0,229
Правильний	0,499	-0,224	0,319	0,005
Зрозумілий	0,665	0,026	0,157	-0,366
Український	0,672	-0,256	0,290	0,241
Стать	0,005	0,392	-0,128	0,433
Вік	-0,298	-0,153	-0,501	0,129
Власні значення	11,703	2,899	2,303	2,173
Сукупний внесок у дисперсію (%)	37,7	9,3	7,4	7,0

Перший, уніполярний, фактор (доля поясненої дисперсії 37,7%) представлений такими шкалами з факторним навантаженням: веселий (0,873), природний (0,839), сміливий (0,828), щасливий (0,821), мужній (0,816), вільний (0,803), єдиний (0,786), красивий (0,740), приємний (0,739), благородний (0,719), міцний (0,699), чесний (0,690), український (0,672), зрозумілий (0,665), молодий (0,650), могутній (0,606), досвідчений (0,596), добрий (0,592), рід-

ний (0,567), відкритий (0,533), енергійний (0,512), простий (0,500) та правильний (0,499). Семантика фактора описується як *Всебічний характерологічний позитив*.

Другий, біполярний, фактор, що пояснює 9,3 % дисперсії, склали конструкти: гордий (0,688), самобутній (0,660), енергійний (0,529), молодий (0,435) та досвідчений (0,426). Протилежний полюс фактора утворено індикатором чесний

(-0,546), що очевидно відображає таку якість свідомості досліджуваних, як *закритість*. В цілому, фактор проінтерпретовано як *Особистісна гідність та гордовитість*.

Третій, уніполярний, фактор (7,4% дисперсії) утворюється семантикою двох шкал: розумний (-0,701) та відкритий (-0,648), в яких відбилася якість *Самокритичність*. Цей фактор зворотно пов'язаний з віком досліджуваних, і це передбачає, що з віком респондентів їх самохарактеристики відкритості та розуму зростають.

Четвертий, біполярний, фактор (7,0 % дисперсії) ввібрав у себе такі конструкти: дружній (-0,553), благородний (0,501). Фактор, статистично пов'язаний зі статтю досліджуваних, імпліцитно містить в собі таку якість як *Зверхність*.

Отже, сучасна молода людина оцінює себе переважно позитивно: як у фізичному (молодий, красивий, приємний), так і в соціально-психологічному (благородний, досвідчений, правильний) планах. Домінують ознаки стеничності, маскулітності й сили (міцний, сміливий, мужній, могутній, енергійний).

При тому, що студенти відчують власну самотність, неподібність до інших, є ознаки збереження їх етнічної ідентичності (рідний, український). Емоційний тонус «Я» також позитивний (добрий, веселий та щасливий).

Окремо необхідно зазначити комплекс індикаторів, які припускають можливість говорити про таку грань Я-концепції молоді, яку ми означили як «холістична простота» (єдиний, природний, вільний, відкритий, чесний, зрозумілий, простий). Не останню роль у таких самохарактеристиках відіграють соціально-психологічні автостереотипи (Лозова, 2007).

Серед умовно негативної семантики «Я» звертають на себе увагу самокритичні зауваження щодо

розуму, а також констатації власної закритості та зверхності.

Висновки. Порівняльний аналіз даних асоціативного експерименту та семантичної диференціації поняття «Я» в буденній свідомості студентів дозволив зробити такі висновки:

1. Маючи позитивну Я-концепцію, студенти здебільшого виявляють амбівалентне ставлення до лідерства: Я-«статусне» і Я-«атрибутивне» у свідомості юнаків переважають над Я-«рефлексивним» і Я-«субстантивно-метафоричним». Цей факт може пояснюватися такою віковою особливістю студентства, як пріоритет зовнішнього оцінювання над самооцінкою. Сучасному студенту, очевидно, легше відповісти на питання *хто я за статусом?* і *що я маю?*, ніж перейматися значенневою стороною свого існування (Я-«рефлексивне») чи символізувати свою життєву місію у формі метафори.

2. Найбільш адекватними факторами для атрибуції «лідерської» семантики об'єкта є фактори *сила* та *активність*; лідерські атрибуції найвиразніше проглядаються в поняттях «чоловік» та «народ».

3. Попри наявність індикаторів лідерства у структурі інших факторів, окремого фактора у свідомості студентів семантика лідерства не утворює. Власне «Я» студентів, хоча й реалізується в соціально-діяльнiсному онтологічному пласті життя, проте відбивається переважно не в лідерських, а в гедоністичних компонентах свідомості молодої людини.

Перспектива подальших досліджень полягає в експлікації чинників формування суб'єктивної семантики лідерства у процесі професіоналізації студентства.

Література

- Лозова О. М. Етнічний гештальт-контекст як спосіб світосприймання етносу *Актуальні проблеми психології: Етнічна психологія. Історична психологія. Психолінгвістика* / ред. С. Д. Максименка, М.-Л. Чепи. Київ : Інформаційно-аналітичне агентство. 2011. Т. 13. Ч. 4. С. 215–222.
- Лозова О. М. Методологія психосемантичних досліджень етносу : монографія. Київ : Слово, 2011. 176 с.
- Лозова О. М. Семантика етнічних автостереотипів українців. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова*. Серія 12. Психологічні науки. 2007. Вип. 16(40). С. 18–23.
- Лозова О. М., Яремчук О. В., Духніч О. Є., Яблонська Т. М. Етнопсихологічний вимір України: семіозис, міфотворчість, ідентичність : монографія / наук. ред. О. М. Лозова. Київ : Інтерсервіс, 2014. 194 с.
- Петренко В. Ф., Гладких Н. Ю., Митина О. В. Психосемантичний аналіз восприяття політичних лідерів (на матеріалі виборки студентів із Южної Кореї). *Вестник Московского университета*. Серія 14. Психологія. 2016. № 2. С. 64–87.
- Тепляков М. М. Сприйняття політичних лідерів в семантичному просторі студентів-психологів (передвиборчі технології). *Наука і освіта*. 2002. № 1. С. 51–58.
- Шмелёв А. Г. Многослойность субъективной семантики и трудности её «расслоения». *Психология субъективной семантики в фундаментальных и прикладных исследованиях* / ред. Д. А. Леонтьев. Москва : Смысл, 2000. 147 с.
- Alimbekova A., Asylbekova M. & Karimova R. Development of Leadership Potential in Students within an Education Space of a Pedagogical University. *International Journal of Environmental and Science Education*. 2016. Vol. 11. Issue 11. P. 4610–4616.
- Fodor J. A. Psychosemantics: the Problem of Meaning in the Philosophy of Mind. Cambridge, United Kingdom : MIT Press, 1989. 171 p. doi: 10,2307 / 2215623

- Gabriel S. L. *Political leadership: New perspectives and approaches*. Chicago : University of Chicago Press, 2012.
- Osgood C. The nature and measurement of meaning. *Psychological Bulletin*. 1952. V. 49. P. 197–237. doi: 10.1037/h0055737
- Polston-Murdoch L. An Investigation of Path-Goal Theory, Relationship of Leadership Style Supervisor-Related Commitment, and Gender. *Emerging Leadership Journeys*. 2013. Vol. 6. Iss. 1. P. 13–44.
- Sobkin V. S., Mnatsakanyan M. A. Perception of Political Leaders in Modern School Students (A Psychosemantic Research). *Social Psychology and Society*. 2015. Vol. 6. № 4. P. 41–59. doi: 10.17759/sps.2015060404
- Urbánek T. Psychosémantické metody: mezi kvalitativním a kvantitativním přístupem *Kvalitativní výzkum ve vědách o člověku na prahu třetího tisíciletí*. Blansko : Albert, 2002. S. 74–83.

References

- Lozova, O. M. (2011). Etnichni heshtalt-kontekst yak sposib svitosprymannia etnosu [Ethnic Gestalt Context as a Way of Perception of the Ethnic]. *Current problems of psychology: Ethnic psychology. Historical psychology. Psycholinguistics*, 13 (4), 215–222 (ukr).
- Lozova, O. M. (2011). *Metodolohiia psykhosemantychnykh doslidzhen etnosu [Methodology of psychosemantic ethnos research]*. Kyiv, Ukraine: Slovo (ukr).
- Lozova, O. M. (2007). Semantyka etnichnykh avtostereotypiv ukrainsiv [Semantics of ethnic autostereotypes of Ukrainians]. *Scientific journal of the National Pedagogical University named after M. P. Dragomanov*. Series 12. Psychological sciences, 16 (40), 18–23 (ukr).
- Lozova, O. M. (Ed.), Yaremchuk, O. V., Dukhnich, O. Y., & Yablonska, T. M. (2014.) *Etnopsykholohichniy vymir Ukrainy: semiozys, mifotvorchist, identychnist [Ethno-psychological dimension of Ukraine: semiosis, myth-making, identity]*. Kyiv, Ukraine: Interservice (ukr).
- Petrenko, V. F., Gladkih, N. J., & Mitina, O. V. (2016). Psihosemanticheskiy analiz vospriyatija politicheskikh liderov (na materiale vyborki studentov iz Juzhnoj Korei) [Psychosemantic analysis of the perception of political leaders (based on the sample of students from South Korea)]. *Bulletin of the Moscow University*. Series 14. Psychology, 2, 64–87 (rus).
- Tepljakov, M. M. (2002). Spryniattia politychnykh lideriv v semantychnomu prostori studentiv-psykholohiv (peredvyborchi tekhnolohii) [Perceptions of political leaders in the semantic space of students-psychologists (election technology)]. *Science and education*, 1, 51–58 (ukr).
- Shmel'jov, A. G. (2000). Mnogoslojnost' sub"ektivnoj semantiki i trudnosti ee «rassloenija» [The multilayeredness of subjective semantics and the difficulties of its «stratification»]. In D. A. Leontiev (Ed.), *Psychology of subjective semantics in fundamental and applied research*. Moscow, Russian Federation: Smysl (rus).
- Alimbekova, A., Asylbekova, M., & Karimova, R. (2016). Development of Leadership Potential in Students within an Education Space of a Pedagogical University. *International Journal of Environmental and Science Education*, 11 (11), 4610–4616 (eng).
- Fodor, J. A. (1989). *Psychosemantics: the Problem of Meaning in the Philosophy of Mind*. Cambridge, United Kingdom: MIT Press. doi: 10.2307 / 2215623 (eng).
- Gabriel, S. L. (2012). *Political leadership: New perspectives and approaches*. Chicago, USA: University of Chicago Press (eng).
- Osgood, C. (1952). The nature and measurement of meaning. *Psychological Bulletin*, 49, 197–237. doi: 10.1037/h0055737 (eng).
- Polston-Murdoch, L. (2013). An Investigation of Path-Goal Theory, Relationship of Leadership Style Supervisor-Related Commitment, and Gender. *Emerging Leadership Journeys*, 6 (1), 13–44 (eng).
- Sobkin, V. S., & Mnatsakanyan, M. A. (2015). Perception of Political Leaders in Modern School Students (A Psychosemantic Research). *Social Psychology and Society*, 6 (4), 41–59. doi: 10.17759/sps.2015060404 (eng).
- Urbánek, T. (2002). Psychosémantické metody: mezi kvalitativním a kvantitativním přístupem. *Kvalitativní výzkum ve vědách o člověku na prahu třetího tisíciletí*. Blansko, Czech Republic: Albert (cze).

ПСИХОСЕМАНТИКА ЛИДЕРСТВА В ОБЫДЕННОМ СОЗНАНИИ СТУДЕНТОВ

Лозова Ольга, доктор психологических наук, профессор, заведующий кафедрой практической психологии, Киевский университет имени Бориса Гринченко, бул. И. Шамо, 18/2, 02154 г. Киев, Украина, o.lozova@kubg.edu.ua

В статье раскрыто психосемантическое содержание лидерства в обыденном сознании студентов. Эмпирически исследована знаковость лидерства в семантическом поле понятия «Я» студентов. Применялся метод свободного ассоциативного эксперимента с процедурой семантико-семиотического анализа путем выявления семантических гнезд и метод семантического дифференциала. Получены данные, подтверждающие валидность факторов «сила» и «активность» для атрибуции лидерских признаков объекта. В семантике понятия «Я» констатированы такие индикаторы лидерства: смелость, энергичность, мужество, свобода, благородство, мощь, честность, могущество, опытность, доброта, открытость. Эксплицированы индикаторы лидерства в структуре факторов семантизации «Я». В то же время, семантика лидерства в сознании студентов не образует отдельного фактора. Сделан вывод, что собственное «Я» студентов реализуется в социально-деятельностном онтологическом пласте жизни. При этом оно отражается преимущественно не в лидерских, а в гедонистических сферах сознания молодого человека.

Ключевые слова: лидерство; обыденное сознание; психосемантика; студенты; «Я».

LEADERSHIP PSYCHOSEMANTICS IN THE EVERYDAY CONSCIOUSNESS OF STUDENTS

Lozova Olga, EdD, Professor, Head of the Department of Practical Psychology, Borys Grinchenko Kyiv University, 18/2 I. Shamo bulv, 02154 Kyiv, Ukraine, o.lozova@kubg.edu.ua

The article explores the psychosemantical content of the leadership in the everyday consciousness of students. The legitimacy of studies of consciousness in adolescence (when young students are in need of peers opinions) was proved on the basis of up-to-date scientific sources. The theoretical, methodological and experimental bases of psycho-semantic studies of consciousness in adolescence are analyzed. A new approach in research of consciousness of students was proposed basing on psychosemantical methods. It is shown that psychosemantical methods are specifically valid for an in-depth research of leadership semantics. The methods of free association experiment and semantic differential are used, along with the procedure of semantic-semiotic analysis through the semantic nests identification. The associational linkages and factor structures were analyzed. The gathered data proves validity of the «power» and «activity» factors in the attribution of the object's leadership traits. The symbolism of leadership in the semantic field of the concept of the students' Self is experimentally analysed. The following indicators in the semantics of the notion of the «Self» are detected: courage, energy, freedom, nobility, strength, honesty, power, sophistication, kindness, openness. Indicators of leadership are found in the structure of the factors of semantization of the «Self». Despite this, the semantics of leadership does not constitute a separate factor in the minds of students. It is concluded that the actual students' «Self» is realized in the socio-active ontological layer of life. Additionally, it affects mainly hedonistic, not leadership-related components of the students' consciousness. All results of the original empirical research convincingly prove the importance of leadership-related components in the students' consciousness.

Keywords: everyday consciousness; leadership; psycho-semantics; «Self»; students.

Стаття надійшла до редакції 11.09.2017

Прийнято до друку 05.10.2017